

УДК 330.3:612.6-049.5

JEL Classification C13, O15

Demianenko A. A.,

PhD student of the Department of Economics and Social Sciences,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Дем'яненко А. А.

аспірант кафедри економіки та соціальних наук,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

MECHANISM OF ANALYTICAL SUPPORT FORMATION FOR
ASSESSMENT OF HUMAN DEVELOPMENT SECURITY
МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОЦІНЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Abstract: In the article the mechanism of forming analytical support for the assessment of human development security was improved. Research has been carried out to clarify the theoretical foundations of the mechanism, determine the resources and functional components (organizational and communication, information, methodological) of analytical support for the assessment of human development security. The purpose of the formation the mechanism is to develop a strong information and analytical framework aimed at creating conditions for successful assessment of human development security.

Key words: analytical support, assessment, mechanism, security of human development.

Анотація. У статті удосконалено механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку. Проведено дослідження із

уточнення теоретичних засад механізму, визначення складових ресурсного забезпечення, якими є кадрове, матеріально-технічне, організаційне і фінансове.

А також обґрунтування функціональних складових механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку (організаційно-комунікаційної, інформаційної та методичної). Метою розробки механізму є формування потужного інформаційно-аналітичного базису спрямованого на створення умов успішного оцінювання безпеки людського розвитку.

Ключові слова: аналітичне забезпечення, оцінювання, механізм, безпека людського розвитку.

Постановка проблеми. Наслідки світової економічної кризи, екологічної небезпеки та соціальних потрясінь спонукали міжнародне товариство повернути увагу до проблем людини, її безпеки, захисту прав і свобод, розширення людських можливостей. Нині міжнародні організації та установи, учені усіх країн світу приділяють більше уваги питанням людського розвитку, його оцінюванню та підвищенню його рівня. Водночас на сьогодні відсутня єдина думка щодо формування ефективного механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Недоліками сучасного механізму аналітичного забезпечення оцінювання людського розвитку є відсутність цілісної системи формування аналітичного забезпечення, що відображається у наступному. По-перше, відсутність єдиної методики оцінювання людського розвитку. Адже У 2012 році була розроблена Національна методика вимірювання регіонального людського розвитку, затверджена Постановою спільного засідання Президії НАН України та Державного комітету статистики України, що дозволяє вирішувати широке коло проблем: здійснювати моніторинг стану людського розвитку в регіонах України, відстежувати зміни рейтингів регіонів та тенденції покращення розвитку чи його гальмування у цілому, так і за складовими людського розвитку, а також відіграє важливе значення у розробці регіональних стратегій розвитку. У 2017 році, затверджено Постанову про Деякі питання удосконалення системи моніторингу та

оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [1] (далі – Постанова). Відповідно до Постанови, урядом запропонована нова методика розрахунку індексу регіонального людського розвитку. Як зазначається у Постанові, застосування розробленої методики дозволить вимірювати соціально-економічний розвиток регіонів, що допоможе підвищувати результативність реалізації державної стратегії регіонального розвитку. Обидві методики є діючими, але різними за складом показників, технологією розрахунків, до того ж мають певні недоліки [2, с. 227] та розраховуються різними державними органами, що створює плутанину та розбіжності у формуванні загальнодержавної стратегічних пріоритетів та формуванні державних, регіональних та галузевих пріоритетів та програм розвитку. По-друге, відсутність узгодженості інформації між інформаційно-аналітичними службами, тобто низька їх координація викликає перешкоди у систематизації даних та створенні бази даних щодо безпеки людського розвитку. По-третє, відсутність «єдиного центру» та налагодженого організаційного забезпечення у сфері безпеки людського розвитку та проведенні оцінювання щодо визначення пріоритетів людського розвитку; формування інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки людського розвитку, здійснення аналізу рівня безпеки людського розвитку, моніторингу загроз, а також розробки пропозицій до проектів державних цільових, галузевих та регіональних програм і стратегій у сфері безпеки людського розвитку; щодо здійснення координації діяльності у сфері безпеки людського розвитку структурних підрозділів міністерств та відомств, а також місцевих державних адміністрацій, надання їм організаційно-методичної допомоги щодо правильності застосування законодавства у цій сфері; щодо сприяння реалізації державної політики у сфері безпеки людського розвитку на регіональному та державному рівні.

Вищезазначене обумовлює необхідність подальших досліджень у напрямку розроблення механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питанням формування аналітичного забезпечення оцінювання людського розвитку займалися і займаються зарубіжні: Махбуб уль Хак і А. Сен, М. Пелях і А. Іванов, Д. Хастінг та ін., та вітчизняні учені О. Власюк, Т. Іващенко, Е. Лібанова, О. Макарова, С. Пирожков. Проте питання удосконалення механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку регіону залишається відкритим. Результати аналізу наукової літератури свідчать про відсутність єдиної думки щодо ефективного механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку. Тому удосконалення механізму формування аналітичного забезпечення є цілком актуальним питанням.

Метою дослідження є удосконалення механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження змістовно-сутнісного наповнення поняття безпеки людського розвитку (далі – БЛР), автором з'ясовано, що цей процес є слабо-структурованим та динамічним. А складність оцінювання безпеки людського розвитку обумовлена багатоаспектністю процесу, великою кількістю чинників, що впливають на безпеку людського розвитку; великою кількістю загроз, здатних впливати на людський розвиток, що унеможлиблює їх врахування визначенні рівня безпеки людського розвитку [2].

За таких обставин закономірним удосконалення сучасного підходу до оцінювання безпеки людського розвитку та формування його аналітичного забезпечення, які дозволять оперативно вирішувати існуючі проблеми та мінімізувати вплив загроз на безпеку людського розвитку. Це зумовлює необхідність розроблення механізму як базового інструменту формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Розробка механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку потребує конкретизації сутності і змісту поняття «механізм», визначення його складових та послідовності формування. Сутність економічного механізму А. Кульман розкриває як «сукупність взаємозв'язків економічних явищ, які виникають в певних умовах під впливом імпульсу» [3].

Українські науковці, зокрема, В. С. Пономаренко, О. М. Ястремська та В. М. Луцьковський, під механізмом розуміють сукупність станів та процесів, із яких складається явище [4], наголошуючи на його системності та комплексності. Ж. В. Дерій, досліджуючи механізм капіталізації людського потенціалу, пропонує таке визначення поняття механізму – «система методів, форм та сукупності суб'єктів, об'єктів, важелів та інструментів впливу» [5]. С. В. Мішина та О. Ю. Мішин, під механізмом управління фінансовими ресурсами пропонують розуміти «послідовність етапів управління фінансовими ресурсами через фінансові важелі за допомогою фінансових методів» [6].

Але й досі дискусійним є питання щодо сутності та структури механізму, його складових елементів і можливості їх формалізації. Вищезазначені трактування економічного механізму близькі до процесу.

До того ж результати ґрунтовного дослідження стосовно понятійної невизначеності терміну «механізм» в економічній науці, здійснене А. Ю. Чаленком, демонструють існування двоякої природи цього поняття як процесу і як ресурсів процесу, що створює плутанину та не дозволяє проводити об'єктивні дослідження. Тому вирішенням даної проблеми полягає у новому визначенні поняття «механізм» та усуненні термінологічної невизначеності [7].

Вагомим внеском А. Ю. Чаленко є обґрунтування нового напрямку розвитку теорії економічних механізмів, особливість якого полягає у представленні механізму у вигляді функціонального блоку процесу, який перетворює «входи» на «виходи» при наявності необхідних ресурсів в керованих умовах; удосконалення сутності поняття механізму, особливість якого полягає у розгляді поняття як сукупності ресурсів економічного процесу і способів їх з'єднання. У той же час, розробка механізму є гіпотетичним процесом, який може бути адаптований для великої кількості економічних завдань» [7].

А. Кульман відзначає, що складовими елементами механізму є «вхідне явище, процес, що відбувається між вхідним і вихідним явищем та вихідне явище» [3].

Розробка економічного механізму проводиться в такій послідовності:

- 1) аналізуються «вхід», що представляє собою наявні ресурси механізму;
- 2) аналізується «вихід» склад і взаємодія ресурсів, його основні характеристики, призначення, ефективність;
- 3) визначається керуюча підсистема механізму;
- 4) обґрунтовується керована підсистема механізму: визначається об'єкт, мета, завдання та ін.

Отже, головним у визначенні поняття «механізм» є те, що це система елементів, функцій, методів, способів та засобів що визначають певний процес, явище або послідовність діяльності.

Механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку представлено на рис.1.

Метою розробки механізму є формування потужного інформаційно-аналітичного базису спрямованого на створення умов успішного оцінювання безпеки людського розвитку. А основна мета аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку полягає в інтеграції певного масиву знань, з метою їх використання для проведення комплексного оцінювання безпеки людського розвитку та його складових з урахуванням впливу загроз.

Аналітичне забезпечення не є замкнутою системою і забезпечує процес оцінювання безперервно, підвищуючи якість і розширюючи сфери практичного застосування отриманої аналітичної інформації [8, с. 171; 9]. Тож розробка механізму аналітичного забезпечення дозволить створити єдину інформаційно-аналітичну платформу, що буде підтримувати процес виявлення домінантних загроз та оцінювання безпеки людського розвитку.

Механізм аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, як складається з керуючої (суб'єкти) та керованої (об'єкти) підсистеми. Так, головними суб'єктами аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є органи державної влади у тому числі Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Міністерство внутрішніх справ України, у тому числі підпорядкована Міністерству внутрішніх справ України Національна

поліція України (Департамент кіберполіції, Департамент захисту економіки); Міністерство цифрової трансформації України; Державна служба статистики України та інші, що забезпечують необхідною аналітичною інформацією для проведення оцінювання безпеки людського розвитку, а також аналітики, фахівці – які, безпосередньо, здійснюють аналітичну діяльність.

Важливою складовою формування механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є визначення його завдань. Так, основними завданнями механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є:

формування якісної бази статистичних даних;

розробка ефективної системи показників та ідентифікація домінуючих загроз безпеки людського розвитку та складу їх показників;

розробка схеми взаємодії між органами державної влади щодо аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку тощо.

Для вирішення основних завдань механізму формування аналітичного забезпечення безпеки людського розвитку необхідно дотримуватись конкретних принципів. Під принципами прийнято розуміти правила, норми і положення при розробці та реалізації механізму формування аналітичного забезпечення безпеки людського розвитку. Аналіз наукової літератури дав змогу узагальнити та виокремити найважливіші принципи, врахування яких забезпечить дієвість механізму забезпечення ефективності оцінювання безпеки людського розвитку. Відбір основних принципів, мають відображати специфіку аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, обумовлений необхідністю розкриття сутності формування середовища безпеки людського розвитку, її функцій, організаційно-комунікаційного, методичного та інформаційного забезпечення.

Отже, основні принципи аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є: системність [10]; цілеспрямованість [11]; комплексність [12]; повнота інформації та єдність. До вищезазначених принципів пропонується додатково виділити принцип дієвості (здатність активно впливати на покращення

процесу оцінювання, своєчасно виявляючи недоліки і упущення в оцінюванні, загрози БЛР); динамічності (процес БЛР динамічний, тому повинні враховуватись різні аспекти фактора часу, в тому числі потребує постійного вдосконалення аналітичне забезпечення його оцінювання); результативність (аналітичне забезпечення покликане сприяти спрощенню комплексного оцінювання БЛР враховуючи ризики і загрози та прагнути досягнення високого рівня БЛР).

Аналітичне забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку має виконувати ряд функцій, серед яких слід виділити наступні: інформаційна, аналітична, комунікаційна та координаційна.

Ресурсне забезпечення механізму представлене кадровим, матеріально-технічним, організаційним та фінансовим.

Кадрове забезпечення представлене: працівниками-аналітиками відділу у сфері безпеки людського розвитку, які забезпечують керівників вищої ланки управління: органів законодавчої, виконавчої влади та місцевого самоврядування необхідною аналітичною інформацією для вирішення стратегічних питань.

Вирішення завдання формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку з необхідною точністю й достовірністю та в установлені строки неможливе без застосування сучасних засобів обчислювальної техніки. До технічних засобів належить уся сукупність пристроїв, обладнання, програмного забезпечення, які застосовуються для автоматизації та механізації.

Досягнути динамічного та якісного проведення оцінювання безпеки людського розвитку неможливо без ефективної підтримки цього процесу, тобто «адекватного, фінансового забезпечення». Ретельне дослідження фінансової компоненти у парадигмі людського розвитку проведене українським науковцем Ю. О. Гернего [13], а роль бюджету у регулюванні людського розвитку досліджувалось Е. М. Лібановою [14]. Бюджетні ресурси призначені поліпшити добробут суспільства і підвищити якість життя населення, тому вони мають сприяти розширенню людських можливостей.

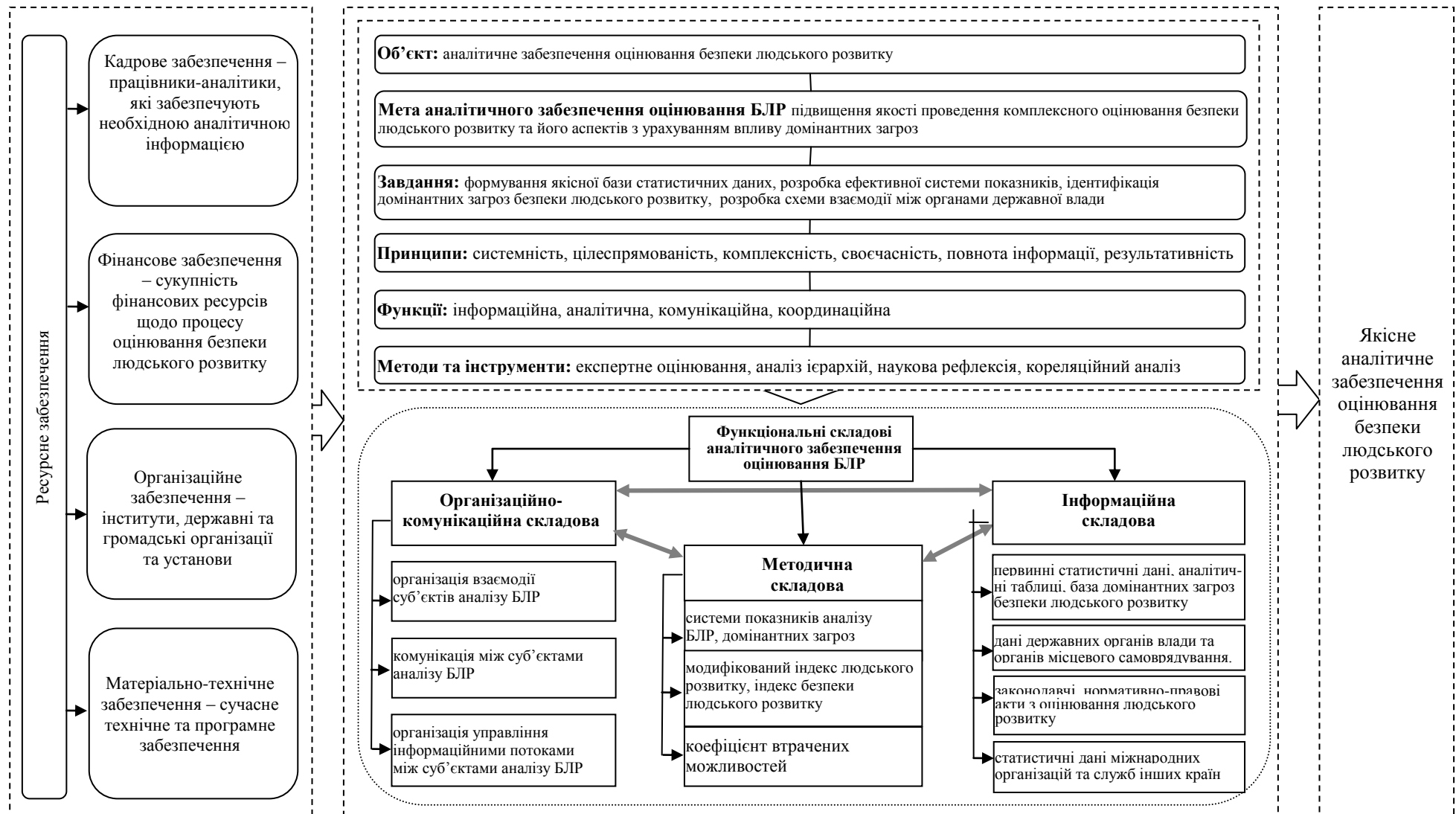

Рис.1. Механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку

(розроблено автором)

Функціонування механізму відбувається за допомогою методів та інструментів пошуку, відбору, оброблення, аналізу та оцінки інформації. Так, до основних методів слід віднести: метод наукової рефлексії, метод експертного оцінювання, кореляційного аналізу, економіко-статистичні методи, таксономічного аналізу, використання методу аналізу ієрархій метод групування, кластерний аналіз.

Досліджуючи механізм аналітичного забезпечення необхідно розкрити його функціональні складові, оскільки вони є «двигуном» організації аналітичного забезпечення і проведення оцінювання. У результаті пошуку і аналізу літературних джерел з даного питання, вважаємо доцільним звернути увагу на запропоновані Л. В. Гнилицькою «функціональні складові організації аналітичного забезпечення у системі економічної безпеки» [15]. Проведений нами аналіз складових свідчить про аргументованість їх використання для організації аналітичного забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Оскільки аналітичне забезпечення – це взаємозалежна та відповідним чином сформована сукупність організаційних, інформаційних та методичних складових, що забезпечує необхідну якість проведення комплексного оцінювання безпеки людського розвитку та його аспектів з урахуванням впливу загроз і небезпек, основними складовими аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є організаційна, інформаційна та методична.

Сутність організаційної складової аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку полягає у формуванні цілісної система субординаційних, координаційних та взаємозалежних зв'язків, а також сукупність організаційних методів аналізу, оцінки, звітності, прогнозування та правових норм, втілених у національному та / або міжнародному законодавстві, за допомогою яких державні органи влади здатні мінімізувати негативний вплив дестабілізуючих чинників, тим самим гарантуючи безпечні умови людського розвитку.

Організація взаємодії користувачів інформації між собою, з метою вимірювання безпеки людського розвитку досягається створенням потужного інформаційного забезпечення [16]. Адже, саме ефективність формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку залежить від якості інформаційного забезпечення, тобто від того, наскільки оперативно та точно буде отримана необхідна інформація для прийняття певних рішень, розроблення стратегій та програм розвитку.

З точки зору системного підходу інформаційне забезпечення – це динамічна система даних і способи їх обробки, які дають змогу вивчити реальний стан безпеки людського розвитку, ідентифікація домінуючих загроз, а також виявити можливості здійснення необхідних управлінських дій щодо мінімізації загроз.

Таким чином, інформаційна компонента є однією із головних функціональних складових аналітичного забезпечення процесу оцінювання. Складність формування інформаційної бази оцінювання безпеки людського розвитку, на нашу думку, полягає у:

перевантаженні інформацією (надлишку інформації), обумовленою складністю відбору і групування показників оцінювання безпеки людського розвитку і в той же час проблема повноти даних для вимірювання безпеки людського розвитку на мезорівні;

узгодженості інформації між інформаційно-аналітичними службами, тобто низька їх координація викликає перешкоди у систематизації даних та створенні бази даних;

багатопротиповності інформації (багатоаспектності), що пов'язане із застосуванням комплексного підходу в оцінюванні безпеки людського розвитку (оцінювання за всіма складовими);

врахуванні фактора часу, що виникає у зв'язку з підготовкою та обробкою інформації в умовах динамічного розвитку зовнішнього та внутрішнього середовища.

Саме відсутність достовірної та повної інформації є причиною прийняття неефективних рішень, які негативно впливають на ефективність безпеки людського розвитку. До того ж інформація повинна відповідати таким вимогам: повноті й точності, своєчасності й оперативності, корисності, об'єктивності, доступності, стислості, економічності, однозначності сприймання, зручності передавання, оброблення та зберігання. Лише за умови дотримання цих вимог до інформації можливе ефективне забезпечення безпеки людського розвитку.

Основними джерелами статистичної інформації є первинні та статистичні дані, аналітичні таблиці, база даних домінантних загроз безпеки людського розвитку; дані державних органів та органів місцевого самоврядування; оцінки та розрахунки, що здійснюються на основі вищезазначених даних.

статистична інформація міжнародних організацій, а також статистичних служб інших країн тощо.

Методична складова аналітичного забезпечення полягає у необхідності застосування широкого спектру аналітичних методів для досягнення задач оцінювання безпеки людського розвитку: формування системи показників безпеки людського розвитку (за допомогою методів експертного оцінювання, кореляційного аналізу); у тому числі домінантних загроз; проведення аналізу його стану за допомогою аналітичних методів (вертикального і горизонтального аналізу та інших статистичних методів); розробка методики оцінювання безпеки людського розвитку (за допомогою таксономічного аналізу, використання методу аналізу ієрархій для формування вагових коефіцієнтів складових людського розвитку), групування регіонів України за рівнем безпеки людського розвитку і коефіцієнту втрачених можливостей (використання кластерного аналізу).

Розробка методу оцінювання безпеки людського розвитку потребує визначення логіки побудови інтегрального індексу, результати якого б дали

зможу комплексно визначити його об'єктивний рівень. У якості композитарного показника пропонуємо ввести індекс безпеки людського розвитку [17].

Підсумовуючи вищенаведене, процес розроблення та реалізації механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку вкладається у певну послідовність. Так, відповідно до рис.1, на «вході» процесу наявні ресурси механізму (де зазначається певний ресурсний потенціал), на «виході» процесу маємо розроблений механізм – систему взаємопов'язаних та взаємодіючих ресурсів. Враховуючи вищезазначене, розроблений механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку представляє собою сукупність процесів збору, обробки, узагальнення, аналізу і цілеспрямованої передачі аналітичної інформації у відповідності до вимог оцінювання, та у подальшому розробленні пропозицій щодо мінімізації впливу дестабілізуючих чинників. Даний механізм виступає основоположним базисом формування аналітичного забезпечення оцінювання, оскільки спрямований на формування якісної, своєчасної, точної, релевантної та достовірної інформації для потреб оцінювання, що у подальшому слугуватиме основою для прийняття рішень задля досягнення бажаного рівня безпеки людського розвитку.

Список літератури:

1. Постанова від 20 грудня 2017 року № 1029 про Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики: / Кабінет Міністрів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF>.

2. Nazarova G. Improvement of the method measuring the security of human development: case of Ukraine / G. Nazarova, M. Jaworska, N. Nazarov, I. Dybach,

A.Demianenko // Problems and Perspectives in Management. – 2019. – № 17(4). – С. 226–238. DOI:10.21511/ppm.17(4).2019.19.

3. Кульман А. Экономические механизмы / пер. с фр. Островской Е. П. ; общ. ред. Хрусталевой Н. И. – М. : ПРОГРЕСС, 1993. – 189 С. – (сер. : Деловая Франция).

4. Пономаренко В. С. Механизм управления предприятием : стратегический аспект / В. С. Пономаренко, Е. Н. Ястремская, В. М. Луцковский. – Х. : Изд. ХГЭУ, 2002. – 252 с.

5. Дерій Ж. В. Механізм капіталізації людського потенціалу складові та їх взаємодія / Ж. В. Дерій // Економічний простір. - 2013. - № 79. - С. 69-77. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есpros_2013_79_9.

6. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві [Текст] / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин. - Х. : ХНЕУ, 2006. - 176 с.: рис., табл. - (Наукове видання). - Бібліогр.: с. 136-144. - ISBN 966-676-156-4

7. Чаленко А. Ю. О Понятийной неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях. – Электронный ресурс. – Режим доступу: http://www.econindustry.org/arhiv/html/2010/st_51_04.pdf.

8. Пуцентейло П. Р. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства / П. Р. Пуцентейло // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 1. – С. 168–174. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_1_27.

9. Савчук В. К. Інформаційно-аналітичний процес: праксеологічний підхід : монографія / [Костенко О. М., Краєвський В. М.] ; за заг. ред. В. К. Савчука – К. : видавництво «Вік принт», 2013. – 204 с.

10. Бергаланфи Л. фон. Общая теория систем – критический обзор // Исследования по общей теории систем: Сборник переводов / Общ. ред. и вст. ст. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1969. – С. 23–82.

11. Mahbubul Haq. 1976. The Poverty Curtain: Choices for the Third World. New York: Columbia University Press.

12. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 129 с.
13. Гернего Ю. О. Організаційні засади дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку / Ю. О. Гернего // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2018. – Вип. 30(2). – С. 72–75. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_30\(2\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_30(2)__16).
14. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с
15. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал. – Луганськ.: СНУ ім. В.Даля, 2011. – №3 (157). – С. 57–65.
16. Дяченко Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. / Н. Дяченко. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_14.
17. Nazarova G. Modification of the human development index in Ukraine in the regional aspect / G. Nazarova, V. Volikov, A. Demianenko // Web of Conferences. – 2019. – № 67 (06037). DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196706037>.